

Nogle luthersk-katolske spørgsmål belyst i KKK

I anledning af udgivelsen af Den katolske Kirkes Katekismus på dansk bringes i denne artikel et oplæg fra en tidligere afholdt studiekreds om KKK¹

Af Jacob Thomsen

Når man efter at have fået overdraget overskriftens emne søger i Den katolske Kirkes Katekismus (anvendt i den franske udgave, herefter forkortet KKK) efter de klassisk luthersk-katolske kontroversspørgsmål, gribes man i første omgang af panik. Allerede en hastig gennemgang af KKK synes nemlig at vise, at de nævnte teologiske problemer overhovedet ikke er behandlet som kontroversspørgsmål.

Emnet synes følgelig på en vis måde uden indhold. KKK er i den anledning også blevet anklaget for at være "uøkumenisk". En sammenligning med den tyske voksenkatekismus (*Katolischer Erwachsenen Katechismus* udgivet af den tyske bispekonference 1985, herefter forkortet VK) vil afsløre sagens rette sammenhæng og belyse KKK's og VK's særpræg. Til dette formål er udvalgt fire klassiske stridspunkter mellem katolikker og lutheranere. Den forskellige behandling af disse stridspunkter skal kort belyses, og en konklusion søges draget med hensyn til katekismernes forskellige egenart og værdi i den økumeniske dialog.

RETFÆRDIGGØRELSE

Dette spørgsmål var for Luther det afgørende kirkeadskillende punkt, hvormed "kirken enten står eller falder" – "articulus vel stantis vel cadentis ecclesiae". Det fortjener derfor den mest indgående behandling.

¹ I kølvandet af, at katekismen var udkommet i sin første version på fransk, gennemførte AC i 1993 en studiekreds, hvor dette oplæg blev fremlagt ved det tredje møde

VK

Analysen vil formentlig stå klarest, hvis man først ser på behandlingen i VK. Her fylder fremstillingen af retfærdiggørelsen ikke mindre end 16-17 sider (s. 231-247) under overskriften "Geschichtliche Verwirklichung der Gnade. Die Rechtfertigung des Sünders".² Allerede denne formulering med det konkrete og personlige udtryk "des Sünders" angiver spørgsmålets eksistentielle karakter, sådan som det er blevet særligt understreget i luthersk tradition.

Hensynet til dialogen med lutheranerne viser sig også at have bestemt både emneafgrænsning og disposition. Der indledes med tre siders skriftbevis, som kan tilfredsstillende enhver tilhænger af Sola Scriptura-princippet.³ Den katolsk-lutherske kontrovers ridses op på to sider i afsnit 3.2, der således er ligestillet i dispositionen med afsnit 3.3, som rummer den katolske lære om "retfærdiggørelse og helliggørelse". Men ikke nok med denne ligestilling: det katolske afsnit 3.3 indledes med et afsnit, der atter er på to sider, om "gerningsretfærdighed" (3.3.1). Det første (og øjensynlig vigtigste), når der skal gøres rede for den katolske lære om retfærdiggørelse, er med andre ord at gøre rede for, hvad katolsk tro ikke er.

Nuancerne i fremstillingen af katolsk retfærdiggørelseslære er ligeledes tydeligt bestemt af et sideblik til den økumeniske dialog: Retfærdiggørelse er kun mulig "i tro" (3.3.3), frelsesvished er hos den enkelte kun "et håb" (3.3.4), og gode gerninger kan kun udføres "af nåde" (3.3.6).

De sidste to sider helliges spørgsmålet "Einig in der Rechtfertigungslehre?".⁴ Det første og sidste afsnit sigter således direkte på dialogen med lutheranerne, medens ret så vigtige emner for katolsk tro som "hellighed" og "fornyelse" uden at forbigåes dog kan afvikles på tilsammen en enkelt side (3.3.2).

KKK

Helt anderledes har KKK struktureret behandlingen af "retfærdiggørelse". Ganske typisk fylder fremstillingen ikke 16-17 sider som i VK, men kun to sider (§§ 1987-1995), ligestillet i omfang og placeringsniveau med det efterfølgende afsnit om "nåde". En teologisk finesse kan allerede iagttages i over-overskriften: "Nåde og retfærdiggørelse" (artikel 2).

Det særskilte afsnit om nåde er ganske vist placeret efter retfærdiggørelse, men over-overskriftens rækkefølge med "nåde" før "retfærdiggørelse" henviser til dybe teologiske sandheder, hvis formulering går tilbage til Augustin. Det er læren om Guds *foregribende nåde* (gratia praeveniens), der på forhånd lægger alle vore gode handlinger til rette.

Retfærdiggørelsen defineres først og fremmest som Helligåndens værk. Det er Ånden, der skænker retfærdiggørelse ved tro og dåb. Ganske uden hensyn til luthersk barnedåbsproblematik nævnes tro førend dåb, hvilket også er den foretrukne rækkefølge i Ny Testamente. Tankegangen uddybes i den følgende paragraf (§ 1989), hvor omvendelsen beskrives som Helligåndens allerførste gerning.

Hele rækkefølgen er altså: omvendelse, tilgivelse og retfærdiggørelse, alt sammen bevirket af Guds gode ånd. Man aner baggrunden i nyere Helligåndsteologi, inspireret af de ortodokse kirkers tradition.

Retfærdiggørelse beskrives derefter nærmere (§§ 1990-1993): den betyder befrielse fra synd og fra ondskab, den modtages i tro på Jesus Kristus, den er fortjent os ved Kristi lidelse, og den gør et samarbejde muligt mellem Guds nåde og vor frie vilje. Dette samvirke, der er udelukket i klassisk

² Den historiske virkeliggørelse af nåden. Synderens retfærdiggørelse.

³ Sola Scriptura: Skriften alene, dvs. uden traditionen

⁴ Er der enighed om retfærdiggørelseslæren?

luthersk teologi, tilkendes altså en sådan betydning (i klar overensstemmelse med Ny Testamente), at det nævnes selvstændigt på linie med de øvrige virkninger af retfærdiggørelsen.

Sluttelig kaldes retfærdiggørelsen for "Guds kærligheds største værk", og hele afsnittet afrundes fint ved, at Helligånden atter nævnes som kilde til fornyelsen i "det indre menneske", det vil sige helliggørelse.

Således slutes ringen elegant: Ånden er både begyndelse og slutning. De sidste linier i afsnittet leder frem til nøgleordet "helliggørelse" og dermed til det næste afsnit om "nåde". En gennemtænkt iscenesættelsesteknik på højde med det klassiske franske drama og dets berømte "liaison des scenes", overbindingen mellem dramaets scener, hvor sidste replik i en scene fører videre til næste scenes første ordskifte.

Resume

VK er i et og alt bestemt af konfrontationen med luthersk teologi, som der fortløbende gøres loyalt rede for i petit-afsnit, paragraf for paragraf. Kvantitativt og kvalitativt ligger Luthers emnevalg og ordvalg til grund. Dispositionen bestemmes af skriftprincippet: først et bredt bibelafsnit før den systematiske behandling af emnet. De kritiske spørgsmål fra luthersk side har større omfang end andre lige så centrale emner. Endog Luthers skældsord "gerningsretfærdighed" (der slet ikke optræder i KKK) tages op til behandling i et særskilt afsnit, og selve den økumeniske dialog med lutheranerne får både sit indledende og afsluttende afsnit.

KKK giver derimod på en femtedel af denne plads en systematisk gennemarbejdet og afrundet gennemgang af katolsk retfærdiggørelseslære, belagt med talrige citater fra bibel, kirkefædre og koncilsafgørelser. "Tilgivelse", der er det lutherske nøgleord for retfærdiggørelse, nævnes kun på sin systematiske plads, det vil sige ikke i overskrifter som i VK, men i § 1990 om "løsrielse fra synden": "Gud tilbyder tilgivelse". Vranglære omtales overhovedet ikke, og Luthers navn kan man lede forgæves efter i registret.

NÅDE

VK

På siderne 248-255 præsenterer VK en storslået helhedskomposition over nåde-begrebet. Indledningsvis understreger allerede afsnittets overskrift, at nåden er "Anfang und Anbruch der neuen Schöpfung".⁵ Tonen er anslået: Budskabet er "Kommen der Herrschaft Gottes".⁶ Hele afsnittet er bygget op over "neu" som nøgleord i to store kapitler om "Der neue Mensch" og "Die erneuerte Welt".⁷ Udtryksmåden er karakteristisk for nyere teologis fornyelse af begrebsapparatet: Nåden er "tegn på den begyndende forløsning af verden" (s. 253) eller "tegn på det kommende Guds rige" (s. 255). "Befrielse" er endnu et nøgleord (s. 254), og forløsningen har en tydelig understreget politisk dimension (s. 255). Selve grundordet "verden" bruges hyppigt.

⁵ Den nye skabnings begyndelse og frembrud.

⁶ Guds riges komme.

⁷ Det nye menneske og den fornyede verden.

Når de forskellige klassiske inddelinger af "nåde" gennemgås, sker det i forsvarsposition mod de kendte protestantiske indvendinger: det understreges, at nåden trods alle distinktioner er en og den samme.

KKK

KKK repræsenterer en helt anden genre. Den giver på en vis måde afkald på at være aktuel, men opnår til gengæld at være tidløs. Ganske typisk indledes der (§ 1996) med en definition af det behandlede begreb. Nåde er "Guds yndest", som det hedder i en klassisk dansk salmelinie, hvilket er en smuk oversættelse af det nytestamentlige "charis". Den virkning af nåden, som nævnes først, er "delagtighed i Guds liv". Det er kirkefædrenes tankegang fra oldtiden: nåden er overnaturlig i sin art, helliggør og guddommeliggør. Nåden både forbereder os, vækker os og sætter os i stand til at medvirke i frelsesprocessen: retfærdiggørelse ved tro og helliggørelse i kærlighed. En stilistisk perle af en prægnant sentens er: "Guds frie initiativ kalder på vort frie svar". Sakramenter og karismer ses som virkninger af nåden.

Slutningen danner ligesom i afsnittet om retfærdiggørelse en elegant cirkelkomposition; vi ender, hvor vi begyndte: hos Gud i Himlen, for nåden er ud over vor erfaring og kalder på vor tillidsfulde tro. Den barnlige tillid til Gud tydeliggøres ved citat af Jeanne d'Arc's berømte svar på forhørsdommernes listige spørgsmål, om hun ved, at hun er i Guds nåde: "Hvis jeg ikke er i den [nl. Guds nåde], måtte Gud da sætte mig i den; hvis jeg er det, måtte Gud da bevare mig dér".

Resume

VK er præget af aktuel teologisk sprogbrug og nutidige synsvinkler, medens KKK er en klassisk velafbalanceret fremstilling med grundlæggende definitioner og evighedshorisont som ramme.

LØN

VK

Den tyske voksenkatekismus har slet intet særskilt afsnit om løn eller fortjenester. Spørgsmålet er derimod behandlet som et under-underafsnit (3.3.6) af "retfærdiggørelse" – typisk nok når man tænker på, at fortjeneste-tanken blev angrebet så stærkt af Luther just i forbindelse med læren om retfærdiggørelse ved tro.

KKK

Helt uafhængig af den reformatoriske problematik redegør KKK for emnet i den naturlige rækkefølge lige efter "nåde", og spørgsmålet findes værdigt til et selvstændigt lille afsnit (§§ 2006-2011), der i dispositionen er sideordnet med både retfærdiggørelse og nåde. Allerede overskriften frigør fra Luthers problematik om fortjenester, idet dette flertalsord erstattes af entalsordet "fortjeneste" og derved identificeres med det begreb "løn", som enhver bibellæser er fortrolig med, især i Ny Testamente. Entalsordet er også sværere at anfægte end flertalsordet, der kunne lede tanken i den forkerte retning, at man skulle kunne have et retskrav på Gud. Placeringen lige efter "nåde" svarer fint til kombinationen i det danske to-leddede ord "nådeløn", som er kendt bl.a. fra den gamle danske salme "Nu takke alle Gud". Mottoet over KKK's afsnit peger i samme retning. Det er hentet fra den

kendte helgenpræfation: "Når du (dvs. Gud) kroner dine helgeners fortjenester, kroner du dine egne gaver". Den grundlæggende tankegang er, at vi aldrig kan bringe Gud noget, Han ikke først har skænket os. Derfor er Guds løn kun kronen på Hans eget værk.

Resume

VK's afhængighed af Luthers problemstilling fører i dette tilfælde til en underordnet placering af emnet. Denne placering har været traditionel lige siden reformationen, men er ikke genuin for ældre katolsk tradition, som KKK knytter sig til.

JOMFRU MARIA

Man kunne måske have ventet, at dette klassiske katolske tema fik den mest fremtrædende behandling i KKK frem for i VK. Men det modsatte er tilfældet.

VK

I den tyske voksenkatekismus er hele behandlingen af Jomfru Maria samlet i et stort afsnit under trosleddet "Født af Jomfru Maria" (s. 166-182). I overensstemmelse med den økumeniske dialog's behov tager fremstillingen udgangspunkt i Skriftens udsagn under overskriften "Maria hører til i Evangeliet". Mere afvæbnende kan Jomfru Maria næppe præsenteres for evangeliske kristne end med nøgleordet Evangeliet.

Derefter koncentrerer gennemgangen om det i økumenisk henseende neutrale moderbegreb: Herrens moder, Guds moder og Vor moder. Ved den sidste betegnelse listes begreberne "forbøn" og "hjælp" ind, og der tages afstand fra den lutherske ensidige opfattelse af Maria som udelukkende et forbillede, men der advares samtidig mod overdreven katolsk Mariafromhed – altså to negative udsagn, der skal gøre ret og skel overfor begge parter i den økumeniske dialog. Hele to sider anvendes endvidere til en bibelsk funderet gendrivelse af indvendinger mod jomfrufødslen – atter et stykke bibelteologi.

Først i det allersidste afsnit fremstilles den specifikt katolske lære om Maria som den særligt benådede, den uplettet undfangne og den forherligede himmeldronning. Afsluttende gøres der en sidste indsats for at afparere de lutherske indvendinger. Marias forbundethed med sin søn understreges (det kristocentriske synspunkt), og hun skildres som en afspejling af "det genuint kristne håb" (Maria som prototype på enhver kristen) – begge synspunkter fuldt acceptable for lutherske ører.

KKK

Hele KKK's grundstruktur er bygget systematisk op over trosbekendelsen, sakramenterne, de ti bud og Fadervor som kerneafsnittene.

Det er de gamle hovedelementer i alle katekismer, bl.a. også i Luthers lille katekismus. I bedste overensstemmelse med KKK's gennemført systematiske behandling af stoffet fremstilles Jomfru Maria ikke samlet, men på tre forskellige steder: "Undfanget ved Helligånden", "Jeg tror på Helligånden" og "Den hellige katolske Kirke" (§§ 484–511, 721–726 og 963–971). Jomfru Maria bliver derved sat ind i en ramme af genuin oldkirkelig Helligåndsteologi, allersmukkeste måske på det første sted, hvor Helligånden så at sige bliver svaret på Marias spørgsmål: "Hvorledes skal dette gå til? Jeg ved jo ikke af nogen mand!"

Katekismen graver dybere end de sædvanlige fremstillinger, der ligesom den tyske voksenkatekismus bliver stående ved trosleddet "Født af Jomfru Maria". Når Helligånden tages som udgangspunkt og ramme, falder det ganske naturligt, at også Jomfru Marias forudbestemmelse i Gammel Testamente, den ubesmittede undfangelse og hendes jomfruelighed skildres i én sammenhæng.

Ganske ubesværet og følgerigtigt udvikler denne ærkekatolske teologi sig som en selvfølgelighed inden for den givne ramme. Noget lignende gælder de to andre Maria-steder i KKK: Det er Helligånden, der gør Maria "fuld af nåde", forbereder hende, virkeliggør Guds plan etc., og som en naturlig kulmination ses Maria som den første og sidste konsekvens af "de helliges samfund"; hun er helt forenet med sin søn, også i Hans himmelfart, og helt forenet med alle kristne som et billede på Kirken.

Resume

Måske lidt overraskende er det VK, der leverer den mest omfangsrige og samlede fremstilling af Maria-læren. Endnu en gang kan man konstatere den gennemførte hensyntagen til dialogen med de lutherske teologer. KKK gør derimod det utraditionelle kunststykke at lade Maria indgå på hele tre steder i kommentarerne til trosbekendelsen, gøre det med selvfølgelighedens præg og samtidig spænde fremstillingens tre led ind i en smuk sammenhængende Helligånds-teologi.

KONKLUSION

De to katekismer er på sin vis lige beundringsværdige, men i hver sin genre. Uden i de gennemgåede afsnit på noget punkt at være i modstrid med hinanden tjener de helt forskellige målsætninger. Den tyske voksenkatekismus er en vidunderlig håndsrækning til enhver, der er engageret i den luthersk-katolske dialog; klogt og forsigtigt præsenteres den katolske troslære på en sådan måde, at den så at sige vokser naturligt og logisk ud af de katolske elementer, som heldigvis endnu findes i lutherdommen. Eksplicit eksisterer den økumeniske dialog derimod ikke i Den katolske Kirkes Katekismus – og skal heller ikke gøre det efter dens genre, der hverken kan eller skal tage hensyn til de mange forskellige økumeniske dialogpartnere. I korte klare sætninger, der undertiden når de helt fremragende højder af stilistisk brillans, skildres den tro, der autentisk og med sikkerhed kan siges at være katolsk, udviklet uden brud gennem 2000 år, vævet i et stykke ligesom Jesu kjortel. Som en katekismus efter den ældgamle tradition skal være, indeholder den ingen diskussion, ingen fordomme af, hvad der er forkert, ingen polemik og intet forsvar. Man skal lede længe efter sætninger, der er negativt formulerede med ordet "ikke". Det er kort sagt efter denne fremstilling næsten ikke til at forstå, at der overhovedet har været kættene til i Kirkens historie.

Enhver polemik, hvor nødvendig den end kan være, har sine omkostninger. Selvom en polemiker går sejrrig ud af kampen, sejrer han sig dog på en vis måde til døde. Den modstander, han har nedlagt og begravet flere alen under jorden, kan alligevel triumfere, fordi det er ham, der har valgt slagmarken. Det er hans spørgsmål, der besvares, det er hans valg af emne, der bestemmer diskussionen. Den sejrende polemiker svinger stolt åndens skarpe sværd, men han gør det på sin modstanders grav. Og det er alligevel modstanderen, der har sejret i døden ved at vælge valpladsen. Dette er mutatis mutandis den tyske voksenkatekismus' skæbne, og slagmarken er fundamentalt bestemt af Luther.

I 1993 kunne man i Kristeligt Dagblad læse en kronik af en sognepræst i den danske folkekirke om *Luthers lille Katekismus*, som for øvrigt hører til de bekendelsesskrifter, der indgår i det danske præsteløfte. Sognepræsten var ikke nådig: Luthers katekismus var ikke blot forældet, men indeholdt direkte forkerte udsagn om dåb og nadver og burde hurtigst muligt "sendes på pension". Vi katolik-

ker ville nok være mere enige med Luther end med sognepræsten i troslæren. Men det mest interessante i kronikken var dens slutning. Efter at have argumenteret for, at Luthers katekismus af disse mange gode grunde burde "sendes på pension", standser kronikøren op og sukker til slut: "Men jeg kunne have sparet mig, det sker aldrig, for i folkekirken er der ingen instans, som har myndighed til at autorisere en ny katekismus i stedet for Luthers".

Sagt med andre ord: hvis man ikke har et læreembede med myndighed til at autorisere, må man nøjes med en gammel katekismus, der har over 400 år på bagen. Ofte hører man den påstand, at autoriteten – specielt i Den katolske Kirke – er en hæmsko for fremskridtet. I dette tilfælde viser det sig at være lige omvendt: uden autoritet ingen udvikling. Eller med kardinal Newmans strålende formulering: The consistency is the life of a development.⁸

Skal vi som katolikker ikke glæde os over vor rigdom på autoriserede katekismer, hvoraf de to, der her er analyseret, kun er de måske mest lysende eksempler? Vi har i den økumeniske dialog både brug for den kontante hjælp, som den tyske voksenkatekismus repræsenterer, og for den fordybelse i vor tros grundlag, som Den katolske Kirkes Katekismus er et strålende eksempel på, og som er mindst lige så nødvendig for en frugtbar økumenisk dialog.

Klik her for at udskrive artiklen (printerens skal være tændt)

Klik her for at sende artiklen til en ven eller bekendt (Outlook skal være startet)

Klik her for at komme til forsiden af catholica.dk

⁸ Det vil sige: Kontinuiteten er dét, der giver en udvikling liv